

PODKLAD PRO PŘEDMĚT

ÚVOD DO PRÁVNÍHO ŘÁDU A SYSTÉMU PRÁVA

CEVRO, vysoká škola

7. přednáška

Základy občanského práva hmotného (pojem, předmět, prameny, systém).
Zásady soukromého práva a jejich praktický význam.

ZÁKLADY OBČANSKÉHO PRÁVA HMOTNÉHO (POJEM, PŘEDMĚT, PRAMENY, SYSTÉM)

Občanské právo hmotné:

- je postaveno na 3 hlediscích:

- a) hledisko zájmové – respekt vysoké míry osobní svobody jednotlivce,
- b) hledisko mocenské – právní postavení účastníků není postaveno na principu nadřízenosti a podřízenosti,
- c) hledisko metody občanskoprávní regulace – rovnost subjektů (1. žádný z účastníků nemůže druhému subjektu jednostranně ukládat povinnosti či převádět práva, 2. žádný z účastníků není způsobilý autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech vznikajících z občanskoprávních vztahů),

Pojem občanského práva hmotného:

Občanské právo tvoří soubor právních norem, které stanoví osobní a majetkový status subjektů, upravují základní vlastnické poměry mezi subjekty, právní principy, kterými se řídí FO a PO ve svých vzájemných vztazích, založených na rovném postavení, jakož i právní prostředky vzniku, zajištění, změny a zániku práv a povinností z těchto vztahů a sankce za porušení subjektivních práv a povinností.

Předmět občanského práva hmotného:

Předmětem občanského práva jsou majetkové vztahy FO a PO, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob, pokud tyto občanskoprávní vztahy neupravují jiné zákony.

Občanské právo hmotné upravuje zejména:

- základní otázky soukromého práva,
- rodinné právo,
- věcná práva,
- dědické právo,
- závazkové právo,
- duševní vlastnictví.

Zásady občanského práva:

- zásady občanského práva tvoří vedle předmětu a metody právní regulace **výraz odvětvové samostatnosti občanského práva**. Obecně jsou stanoveny v Listině základních práv a svobod:

a) za hlavní zásadu bývá považována „**vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno**“, která platí pro subjekty občanskoprávních vztahů navzájem i ke vztahu k orgánům státní moci, přičemž práva a povinnosti mohou být upravena dohodou, jestliže to zákon nezakazuje a jestliže z povahy zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit (§ 1 odst. 2 OZ),

b) **zásada autonomie vůle subjektu** (zásada smluvní svobody), přičemž realizace autonomie vůle bývá v podmínkách občanského práva posuzována ze **čtyř hledisek**, vypovídajících ve svém komplexu o právních možnostech subjektu v občanskoprávních vztazích:

ba) **svoboda učinit nebo neučinit právní jednání,**

bb) **svoboda výběru adresáta právního úkonu,**

bc) **svoboda volby obsahu právního úkonu,**

bd) **svoboda volby formy právního úkonu.**

c) zásada „**bdělým náleží práva**“ („**vigilantibus iura scripta sunt**“),

d) **zásada jistoty občanskoprávního vztahu**, která je konkretizací **obecné zásady právní jistoty**, a jde o následující:

da) **zákon nepůsobí zpětně** („**lex retro non agit**“) – ochrana těm právům, která byla nabyta za účinnosti dřívější právní úpravy, jejichž právní opora však byla novým právním předpisem zrušena,

db) **ochrana práv třetích osob** - právní jednání principiálně zavazuje pouze své adresáty, ale takovými skutky nemělo postavení třetích osob zhoršit,

dc) **ochrana dobré víry („bona fides“)** - význam spočívá v poskytnutí ochrany tomu, kdo při svém jednání nevěděl o právně významných souvislostech a neměl povinnost o nich vědět,

dd) **zásada zákazu zneužití občanských práv** - je tradiční zásadou občanského práva, přičemž zneužití práva se obvykle považuje za typ protiprávního chování, který formálně nepřekračuje obecně vedené hranice práva, překračuje však hranice zneužití, které používají pro jejich vymezení různá kritéria (úmysl škodit jinému, poškození oprávněného zájmu...),

de) **zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy** - „**výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy**“ (§ 2 odst. 3 OZ),

df) **zásada prevence** – obecně vyjadřuje příkaz předcházet ohrožování a porušování práv občanskoprávních vztahů - „**každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám...**“ (§ 2900 OZ).

System občanského práva a systematika občanského zákoníku:

- **systemem občanského práva** je určitá množina prvků, které jsou ve vzájemných vztazích, a které tvoří určitý, **relativně jednotný celek**, tj. „...je jednotnou a zároveň **vnitřní diferenciací objektivního práva**, skládajícího se z relativně samostatných a autonomních právních odvětví, které vytvářejí **system nižšího řádu**.“

- system občanského práva **nelze ztotožnit** se systematikou občanského zákoníku, tedy **utříděním jeho textu**,

- systémem občanského zákoníku je:

a) část první: obecná část:

aa) hlava I.- předmět úpravy a její základní zásady – základní zásady a otázky občanského práva, včetně výkladů právních norem a užití předpisů občanského práva,

ab) hlava II. – osoby – vymezení osob právnických a fyzických,

ac) hlava III. – zastoupení – smluvní a zákonné zastoupení,

ad) hlava IV. – věci a jejich rozdělení – vymezení věcí, jejich rozdělení, součást věci a příslušenství věci,

ae) hlava V. – právní skutečnosti - právní jednání a jeho vymezení, forma právních jednání,

b) část druhá: rodinné právo:

ba) hlava I. – manželství – jeho vznik a zánik, neplatnost, práva a povinnosti manželů, manželské majetkové právo,

bb) hlava II. – příbuzenství a švagrovství – obecně o příbuzenství, poměry mezi rodiči a dětmi,

bc) hlava III.- poručenství a jiné formy péče o dítě – poručenství a opatrovnictví dítěte, pěstounství,

c) část třetí: absolutní majetková práva:

ca) hlava I. – všeobecná ustanovení – vymezení absolutních majetkových práv, jen zákon stanoví, která práva k majetku jsou absolutní,

cb) hlava II. – věcná práva – obecná ustanovení (veřejný seznam a zápis věci), držba, vlastnictví, spoluvlastnictví, věcná práva k cizím věcem, právo stavby, věcná a reálná břemena, užívací právo, zástavní právo, správa cizího majetku,

cc) hlava III. – dědické právo – porřízení pro případ smrti, závěť, dědická smlouva, odkaz, dědické skupiny,

d) část čtvrtá: relativní majetková práva:

da) hlava I. – všeobecná ustanovení o závazcích - smlouva, její uzavření, vznik, změna a zánik závazků, zajištění a utvrzení dluhu,

db) hlava II. – závazky z právních jednání - jednotlivé typy závazků,

- darování,

- koupě,

- směna,

- výprosa,

- výpůjčka,

- nájem,

- pacht,

- licence,

- zápůjčka,

- úvěr,

- úschova,

- skladování,

- příkaz,

- zprostředkování,

- komise,

- zasilatelství,

- obchodní zastoupení,

- zájezd,

- závazky ze smluv o přepravě,

- dílo,
- smlouva o péči o zdraví,
- smlouva o kontrolní činnosti,
- účet,
- vkladní knížka,
- akreditiv,
- inkaso,
- smlouva o důchodu,
- smlouva o výměnku,
- společnost,
- tichá společnost,
- závazky z odvážných smluv - pojištění,
- závazky z právních jednání jedné osoby – veřejný příslib, slib odškodnění,
- dc) hlava III. – závazky z deliktů - náhrada nemajetkové a majetkové újmy,
- dd) hlava IV. – závazky z jiných právních důvodů – bezdůvodné obohacení, nepřikázané jednání a upotřebení cizí věci k prospěchu jiného,

e) část pátá: ustanovení společná, přechodná a závěrečná:

- ea) hlava I. – ustanovení společná - upravuje to, na co platí nová právní úprava,
- eb) hlava II. – ustanovení přechodná a závěrečná - upravuje přechod mezi předchozí a novou právní úpravou.

Prameny právní úpravy občanského práva:

- prameny občanského práva můžeme rozčlenit na dvě základní skupiny:

a) prameny ve formálním smyslu, u nichž je rozhodující právní forma zachycující příslušnou skupinu norem občanského práva [např. právní předpisy (normativní právní akty), normativní smlouvy, soudní a správní precedenty a judikatura, právní obyčej a některé další].

b) prameny v materiálním smyslu, kterými rozumíme důvody, které vedou stát k normativní úpravě společenských vztahů (tedy aktuální politické, či hospodářské poměry, přírodní katastrofy), přičemž ČR patří ke kontinentálnímu právnímu systému, v němž hrají nejdůležitější roli psané prameny práva (např. plošná opatření proti šíření covidu, která výrazně omezila fungování (nejen) vysokých škol, byla spolu se samotnou chorobou materiálním pramenem, z něhož vychází zákon č. 188/2020 Sb., o zvláštních pravidlech pro vzdělávání a rozhodování na vysokých školách v roce 2020 a o posuzování doby studia pro účely dalších zákonů; napadení Ukrajiny Ruskem a následný válečný konflikt, který se projevil v celé Evropě je materiálním pramenem, z něhož čerpá důvod své existence zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace (Lex Ukrajina školství).

- nelze však konstatovat, že ČR byla zemí **pouze psaného práva** (srov. např. **nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97**), byť pramenem práva je nicméně především právní předpis, který je výsledkem normotvorné činnosti příslušných státních orgánů.

Základní vnější (tzn. mezinárodní) prameny právní úpravy:

- **Mezinárodní smlouvy (publikovány ve sbírce zákonů)** – aplikační přednost před vnitrostátními prameny [např. Vídeňská úmluva o smluvním právu (vyhláška č. 15/1988 Sb.), Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (sdělení č. 160/1991 Sb.), Statut Haagské konference mezinárodního práva soukromého (sdělení č. 18/2008 Sb. m. s.)],
- **Nařízení Rady a Komise EU** – mají přímý a bezprostřední účinek, není nutná jejich transformace do národních právních řádů [např. Nařízení (ES) č. 2017/2394 o spolupráci mezi vnitrostátními orgány příslušnými pro vymáhání dodržování právních předpisů na ochranu zájmů spotřebitelů],
- **Směrnice Rady a Komise EU** – přímá aplikovatelnost není dána, musí být implementovány do národního práva, pokud to ale nebude implementováno v implementační době (zpravidla 2leté), dává možnost subjektům se dovolávat v nich obsažených práv (např. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011, o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES),

Základní vnitřní prameny právní úpravy:

- Ústava České republiky,
- Listina základních práv a svobod,
- **zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (OZ),**
- **zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení,**
- **zák. č. 91/2012, o mezinárodním právu soukromém,**
- **zák. č. 121/2000 Sb., autorský zákon,**
- **zák. č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů,**
- **zák. č. 67/2013 Sb., kterým se upravují některé otázky související s poskytováním plnění spojených s užíváním bytů a nebytových prostorů v domě s byty,**
- **zák. č. 311/2013 Sb., o převodu vlastnického práva k jednotkám a skupinovým rodinným domům některých bytových družstev a o změně některých zákonů,**
- **zák. č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění),**
- **nař. vl. č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích,**
- **nař. vl. 363/2013 Sb., o vzorovém poučení o právu na odstoupení od smluv uzavřených distančním způsobem nebo mimo obchodní prostory a vzorovém formuláři pro odstoupení od těchto smluv,**
- **nař. vl. č. 308/2015 Sb., o vymezení pojmů běžná údržba a drobné opravy související s užíváním bytu.**

Vedlejší (často i vnější prameny) právní úpravy:

- **judikatura soudů a jiných orgánů** (včetně Soudního dvora EU),
- **obchodní podmínky** (dle § 1751 OZ) – např. Všeobecné smluvní podmínky České leasingové a finanční asociace, nebo jedné ze smluvních stran,
- **vykládací pravidla** (§ 1754 OZ) – smluvní strany mohou použít doložky obsažené ve vykládacích pravidlech, důležitou roli mají vykládací pravidla v mezinárodním obchodu, kde jsou používána ta pravidla, která vypracovala Mezinárodní obchodní komora v Paříži (např. INCOTERMS 2010)
- **obchodní zvyklosti** (§ 9 OZ, § 2079 odst. 2 OZ a § 2097 OZ) – mohou vyplývat buď ze zákona, nebo pokud se na ně smluvní strany odvolají ve smlouvě, důležité v mezinárodním obchodě – např. čl. 9 Úmluvy OSN o mezinárodní koupi zboží.

ZÁSADY SOUKROMÉHO PRÁVA A JEJICH PRAKTICKÝ VÝZNAM

- jsou upraveny v Ústavě, Listině základních práv a občanském zákoníku,

některé zásady mají ústavní rozměr:

- každý má právo na život, lidský život je hoděn ochrany již před narozením (čl. 6 odst. 1 LZPS).
- každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno (čl. 10 odst. 1 LZPS),
- každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LZPS),
- každý má právo vlastnit majetek, přičemž vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu (čl. 11 odst. 1 LZPS),
. dědění se zaručuje (čl. 11 odst. 1 LZPS),
- vlastnictví zavazuje, přičemž nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. (čl. 11 odst. 3 LZPS),

v občanském zákoníku (§ 3 odst. 2 OZ) se uvádějí výslovně demonstrativně zásady, na kterých spočívá soukromé právo:

- a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,
- b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,
- c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžít z vlastní neschopnosti k újmě druhých,
- d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,
- e) vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a
- f) nikomu nelze odeprít, co mu po právu náleží,
- g) soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznaných zásad spravedlnosti a práva,
- h) a dále soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.

další zásady občanského práva:

- každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom **ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem** vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání, přičemž rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit,
- soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy **se řídí občanským zákoníkem v tom rozsahu, v jakém je neupravují jiné právní předpisy,**
- **ke zvyklostem lze hledět tehdy,** dovolává-li se jich zákon,
- **osoby si** mohou ujednat práva a povinnosti **odchylně od zákona,** nezakazuje-li to zákon výslovně (*zásada dispozitivnosti právní úpravy a zásada smluvní volnosti,*)
- **zakázána** jsou ujednání porušující **dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti,**
- zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne **z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodávce;** nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu,
- **výklad a použití právního předpisu** nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění,
- kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu, dává tím najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena, ale pokud jedná bez této odborné péče, jde to k jeho tíži,
- každý má povinnost jednat v právním styku **poctivě** (*zásada poctivého obchodního styku*),
- nikdo nesmí těžit ze svého **nepoctivého nebo protiprávního činu,**
- nikdo **nesmí těžit ani z protiprávního stavu,** který vyvolal nebo nad kterým **má kontrolu,**
- má se za to, že ten, kdo jednal určitým způsobem, **jednal poctivě a v dobré víře,**
- **zjevné zneužití** práva nepožívá právní ochrany,
- **právo každého,** kdo se cítí ve svém právu zkrácen, **domáhat se ochrany** u orgánu vykonávajícího veřejnou moc, **kterým je soud, není-li v zákoně stanoveno něco jiného,**
- každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude **rozhodnut obdobně jako jiný právní případ,** který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.